

جستارهایی دربارهٔ
سندشناسی دورهٔ مغول

زیر نظر
عمادالدین شیخ‌الحکمایی

- عنوان و نام پدیدآور
جستارهایی دربارهٔ سندشناسی دوره مغول / زیرنظر عمادالدین شیخ‌الحکمایی؛
مترجمان رامینا رضوان، آزاده فکرآزاد؛ ویراستاران سانائه تاکاگی، ریوکو واتابه.
تهران: انتشارات دکتر محمود افشار با همکاری انتشارات سخن، ۱۳۹۹.
- مشخصات نشر
مشخصات ظاهری
فروست
۲۰۶ ص. : مصور (بخشی رنگی)، جدول، نمونه.
مجموعهٔ انتشارات ادبی و تاریخی، موقوفات دکتر محمود افشار؛ شمارهٔ ۲۴۴.
گنجینهٔ اسناد و تاریخ ایران؛ ۷۲.
- شابک
۹۷۸-۶۲۲-۶۴۴۱-۴۸-۳
- وضعیت فهرست‌نویسی
فیا
یادداشت
واژه‌نامه.
یادداشت
کتابنامه : ص. [۱۸۷] - ۲۰۳ ؛ همچنین به صورت زیرنویس.
نمایه.
یادداشت
- موضوع
ایران -- تاریخ -- ایلخانان، ۶۵۱ - ۷۵۶ ق. -- اسناد و مدارک
موضوع
Sources -- History -- Iran
اردبیل -- تاریخ -- اسناد و مدارک
موضوع
Sources -- History -- Ardabil (Iran)
شناسهٔ افزوده
شیخ‌الحکمایی، عمادالدین، ۱۳۴۶-
رضوان، رامینا، ۱۳۷۰-، مترجم
شناسهٔ افزوده
فکرآزاد، سیده آزاده، مترجم
شناسهٔ افزوده
تاکاگی، سانائه، ویراستار
شناسهٔ افزوده
Takagi, Sanae
واتابه، ریوکو، ویراستار
شناسهٔ افزوده
Watabe, Ryoko
شناسهٔ افزوده
DSR ۲۰۷۲
رده‌بندی کنگره
۹۵۵/۳۱۲۲
رده‌بندی دیویی
۶۰۵۵۳۱۹
شمارهٔ کتابشناسی ملی

جستارهایی دربارهٔ سندشناسی دورهٔ مغول

زیر نظر
عمادالدین شیخ‌الحکمایی

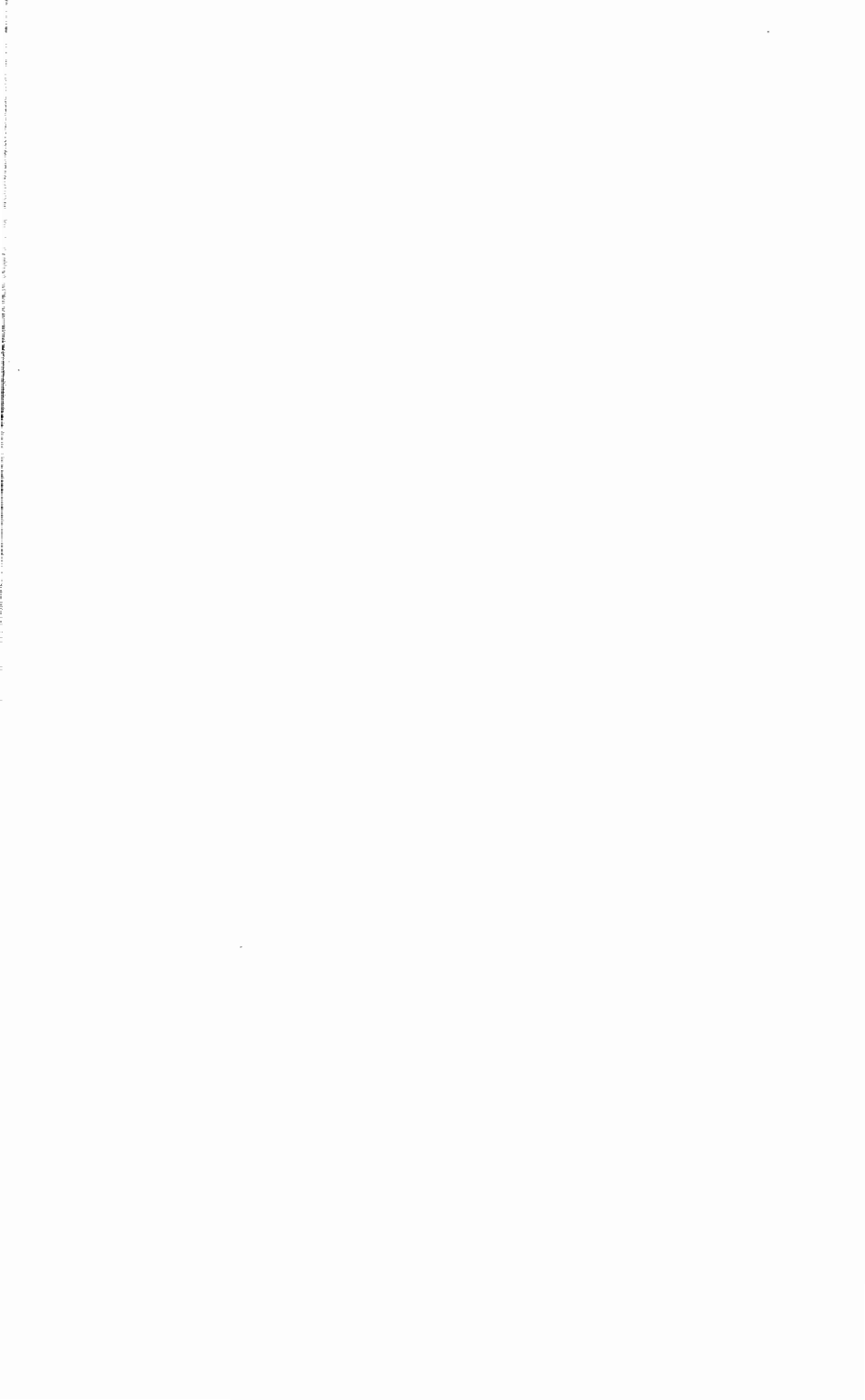
مترجمان

رامینا رضوان، آزاده فکرآزاد

ویراستاران

سانانه تاکاگی، ریوکو واتابه

مجموعه انتشارات
ادبی و تاریخی
موقوفات دکتر محمود افشار

[۷۲]

گنجینه اسناد و تاریخ ایران

هیئت گزینش کتاب و جایزه

دکتر سید مصطفی محقق داماد - دکتر محمدرضا شفیعی کدکنی - دکتر زاله آموزگار - دکتر جلال خالقی مطلق
دکتر حسن انوری - دکتر فتح الله مجتبابی - دکتر محمود امیدسالار - کاوه بیات
دکتر محمد افشین وفاپی (مدیر انتشارات)

درگذشتگان

ایرج افشار - دکتر سید جعفر شهیدی - دکتر جواد شیخ الاسلامی - دکتر اصغر مهدوی - دکتر یحیی مهدوی

جستارهایی دربارهٔ سندشناسی دورهٔ مغول

زیر نظر
عمادالدین شیخ‌الحکمایی

رامینا رضوان، آزاده فکرآزاد	مترجمان
سانانه تاکاگی، ریوکو واتابه	ویراستاران
کاوه حسن بیگلر	گرافیسٲ، طراح و مجری جلد
زینب نوریور جویباری	حروفچینی و صفحه‌آرایی
کوثر	لیتوگرافی
آزاده	چاپ متن
حقیقت	صحافی
۱۶۵۰ نسخه	تیراژ
تابستان ۱۳۹۹	چاپ اول

انتشارات دکتر محمود افشار

ناشر

خیابان ولی‌عصر، بالاتراز چهارراه پارک‌وی، خیابان عارف‌نسب، کوی لادن، شمارهٔ ۶
تلفن: ۲۲۷۱۷۱۱۴ دورنما: ۲۲۷۱۷۱۱۵

با همکاری موزهٔ ملی ایران

خیابان امام خمینی، نبش خیابان سی تیر،
خیابان پروفیسور رولن، پلاک ۱ تلفن: ۶۶۷۰۲۰۶۲-۴

تلفن تماس برای تحویل کتاب در تهران و شهرستان‌ها
۶۶۹۵۳۸۰۴-۵

شورای تولید

متولیان مقامی

رئیس مجلس - رئیس دیوان عالی کشور - وزیر فرهنگ (وزیر آموزش و پرورش)
وزیر بهداشتی (وزیر بهداشت و درمان و آموزش پزشکی) - رئیس دانشگاه تهران (با معاونان اول هر یک از این پنج مقام) (طبق ماده ۲ و قفنامه)

متولیان منصوص و منسوب

دکتر سید مصطفی محقق داماد (رئیس شورا) - دکتر محمدرضا شفیعی کدکنی (جانشین: دکتر محمد اسلامی - بازرس)
سید محمود دعایی - دکتر احمد میر - ساسان دکتر افشار - آرش افشار (بازرس)

هیئت مدیره (منتخب شورای تولید)

دکتر سید مصطفی محقق داماد (رئیس هیات مدیره) - ابراهیم ابراهیمی (نایب رئیس هیئت مدیره، معاون قضائی دیوان عالی کشور)
دکتر محمد افشین وفاپی (مدیر عامل) - معصومه پاکراد (خزانه دار)

درگذشتگان

دکتر مهدی آذر - حبیب الله آموزگار - دکتر جمشید آموزگار
ایرج افشار، سرپرست عالی و بازرس (منصوب و اقف، از ۱۳۴۳-۱۳۸۹) - مهر بانو دکتر افشار - مهندس نادر افشار
بهورز افشار یزدی - دکتر سید جعفر شهیدی، رئیس هیات مدیره (از ۱۳۴۳ تا ۱۳۸۳) - دکتر جواد شیخ الاسلامی - اللهیار صالح
دکتر منوچهر مرتضوی - دکتر اصغر مهدوی - دکتر یحیی مهدوی - دکتر علی محمد میر - دکتر محمدعلی هدایتی

یادداشت واقف

اول

طبق ماده ۲۳ وقفنامه اول مورخ یازدهم دی ماه ۱۳۳۷ ه. ش. درآمد باید صرف ترجمه و تالیف و چاپ کتب و رسالات که با هدف این موقوفات موافق باشد و همچنین کمک به مجله آینده در صورت احتیاج و احتمالاً دادن جوایز به نویسندگان به شرح دستور این وقفنامه گردد.

دوم

هدف اساسی این بنیاد ملی طبق ماده ۲۵ وقفنامه تعمیم زبان فارسی و تحکیم وحدت ملی در ایران می باشد. بنابراین کتبی که با بودجه این موقوفات منتشر می شود باید مربوط به لغت و دستور و ادبیات فارسی و جغرافیای تاریخی و تاریخ ایران باشد. کتب کلاسیکی مدارس عمومی نباید با درآمد این موقوفات چاپ شود.

سوم

طبق ماده ۲۶ مقداری از کتب و رسالات چاپ شده با بودجه این موقوفات باید به طور هدیه و به نام این موقوفات به مؤسسات فرهنگی، کتابخانه ها و قرائتخانه های عمومی ایران و خارج و بعضی از دانشمندان ایران و مستشرقین خارجی فرستاده شود.

چهارم

چون نظر بازگانی در انتشارات این موقوفات نیست و تا حدی تحمل زیان هم جایز است طبق ماده ۲۷ وقفنامه هیچ کتاب و رساله نباید کمتر از قیمت تمام شده و همچنین مبلغی زائد از بهای تمام شده با افزایش صدی ده تا بیست و پنج قیمت گذاری شود... این افزایش ۲۵ درصد به واسطه حداقل حق الزحمه فروشندهگان و هزینه ای است که برای پست و غیره تحمیل می شود. از کتابفروشان تقاضا داریم که در این امر خیر ملی که ابداً جنبه تجارتي ندارد با ما یاری و تشریک مساعی بنمایند.

پنجم

بر اساس موافقت‌نامهٔ دوم (موزخ ۱۳۵۲/۴/۱۲) که میان واقف و دانشگاه طهران به امضاء رسیده، قسمت‌های مهمی از رقبات، مانند جایگاه سازمان لغت‌نامهٔ دهخدا و محل مؤسسهٔ باستان‌شناسی به‌طور رایگان به دانشگاه طهران واگذار شده و رقبات دیگری هم با درآمد آنها طبق مادهٔ دوم برای اجرای مفاد وقف‌نامه که از جمله عبارت از دادن جوایز ادبی و نشر کتب تاریخی و لغوی راجع به ایران (به استثنای کتب درسی) می‌باشد در اختیار دانشگاه طهران قرار می‌گیرد که وصول نموده و به نام این موقوفات اعطا و نشر گردد.

ششم

چون طبق مادهٔ ۳ موافقت‌نامهٔ نامبرده مقرر شده است که از طرف ریاست دانشگاه یک نفر از متولیان این موقوفات که از طرف واقف به عضویت کمیتهٔ انتشارات بنیاد معین شده باشد برای سرپرستی ادارهٔ امور جوایز و نشر کتاب انتخاب شود ریاست دانشگاه آقای ایرج افشار را که از متولیان شورای تولید است و از طرف واقف نیز به عضویت کمیتهٔ نامبرده معین شده به سمت سرپرست انتخاب و برقرار نمودند.

هفتم

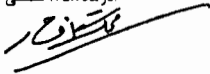
چون نگارندهٔ این سطور به واسطهٔ کبر سن (۸۶ سال شمسی) از این پس نخواهم توانست به سرپرستی این کارها بپردازم، از این پس تمام اختیارات خود را در انتخاب تألیف و ترجمه و خرید کتب و غیره به فرزند ارشد خود ایرج افشار واگذار کردم. در این چند سال اخیر هم که ده جلد از تألیفات خودم از طرف موقوفات به طبع رسیده با کوشش و سرپرستی وی بوده است. کسانی که مایل به همکاری در تألیف یا ترجمه و نشر کتاب هستند می‌توانند به او مراجعه کنند. تنها شرط کار موافق بودن تألیف و ترجمه با هدف‌های این بنیاد، یعنی ترقی ملت و کشور و تعمیم زبان فارسی و تکمیل وحدت ملی در ایران که وطن مشترک و زبان رسمی و ملی همهٔ ایرانیان است می‌باشد.

هشتم

این یادداشت کلی برای چاپ در آغاز هریک از نشریات این بنیاد نوشته شده است.

دکتر محمود افشاریزدی

آذر ماه ۱۳۵۸ شمسی

تکمله سوم

کتابی که با بودجه این موقوفات طبع و توزیع می‌شود باید کاملاً منطبق با نیت واقف و هدف وقفنامه باشد. اگر همه تألیفات و مجموعه‌هایی که به قلم واقف منتشر شده و یا می‌شود صد درصد این مطابقت را ندارد به سبب این است که واقف قصد چاپ آنها را با مال خود داشت، ولی زمانی که دارایی خود را وقف عام مخصوصاً برای انتشارات کتب تاریخی و ادبی نمود چاپ کتب خود را هم که دارای همین جنبه‌هاست به عهده بنیاد واگذار کرد.

اما این مجوز آن نیست که تألیفات دیگر را هم از هر نوع که باشد و برسد چاپ نماید. کتب نظم و نثری از گذشتگان یا آیندگان با بودجه آن چاپ خواهد شد که هدف غایی واقف را که ترویج زبان دری و تحکیم وحدت ملی ایران است در برداشته، کتابی که بویسی از ناحیه‌گرایی و جدایی‌طلبی و حکایت از رواج زبان‌های خارجی به قصد تضعیف زبان دری و دیگر چیزهای تفرقه‌آمیز و روش‌ها و سیاست‌های فتنه‌انگیز داشته باشد نباید با بودجه این موقوفات طبع و توزیع شود.

نکته دیگر آنکه چون شاید برای چاپ کتب و فرهنگ‌نامه فارسی که دایره مانند یعنی انسیکلوپدی باشد و تاریخ کامل ایران که اوراق زیاد و هزینه بیشتر دارد، درآمد ماهیانه بنیاد کفاف خرج آنها را ندهد می‌توان با اندوخته بانکی این موقوفات چاپ نمود، به شرط آن که اجازه واقف در زمان حیات و موافقت شورای تولیت بعد از ممات یا هرکس و دستگاهی که قانوناً قائم مقام آنهاست باشد.

در تکمله دوم یادداشت واقف، منتشره در جلد سوم افغان‌نامه نگاهشتم که کتب و رسالاتی که با بودجه این موقوفات چاپ می‌شود باید منزه باشد از تحریکات سیاسی، مخصوصاً آلوده نباشد به اغراض سیاسی خارجی در لفاظیه پژوهش تاریخی و ادبی ایران‌شناسی... و در پایان آن تکمله افزودم بیم داشتیم که مبدا چنین رسالاتی سال‌ها بعد از ما نخواست و ندانسته، به وسیله این بنیاد چاپ شود. پس لازم بود که در این یادداشت تذکری داده شود... عمده مخاطب این یادآوری‌ها بنیاد موقوفات خود ماست نه مؤسسات انتشاراتی دیگر که هر یک روش خاص خود را دارد و ما دخالتی در کار آنها نداریم.

تا زمانی که نویسنده این سطور متولی هستم و فرزند دانشمند من، ایرج افشار که به رموز نویسندگی کاملاً آگاه می‌باشد سرپرست انتشارات این بنیاد است، موجبی برای نگرانی نخواهد بود و بعد از ما هم امید است که این روش ادامه یابد. ان شاء الله

تکمله و تبصره

یادداشت واقف چند روز پیش از درگذشت (۲۸ آذر ۱۳۴۲) برای اطلاع نویسندگان.

کتاب نظم و نثری از گذشتگان یا آیندگان که با سرمایه و درآمد این بنیاد چاپ و توزیع می‌شود باید منطبق با نیت واقف و هدف وقفنامه باشد و مروج زبان دری در قلمرو این زبان و تحکیم وحدت ملی و تمامیت کشور ایران باشد و بوسیله از ناحیه‌گرایی و جدایی‌طلبی ندهد، و حمایت و ترویج از لهجه‌های محلی و زبان‌های خارجی به قصد تضعیف زبان فارسی دری نکند. خلاصه آنکه این کتاب‌ها و رسالات باید منزه باشد از روش‌های تفرقه‌آمیز و سیاست‌های فتنه‌انگیز، چه به‌طور مرموز و چه علنی مخصوصاً نباید آلوده باشد به اغراض سیاسی خارجی در لفاظیه پژوهش تاریخی، نژادی یا ادبی و فرهنگی و ایران‌شناسی.

کتاب تاریخی و ادبی عالمانه خارجی که از عربی و ترکی و فرنگی و روسی به فارسی ترجمه می‌شود اگر دارای هر دو جنبه از سود و زبان باشد باید قسمت سودمند آنها ترجمه شود. قسمت زبان بخش اگر ترجمه شود باید به قصد مبارزه و مقابله عالمانه با آن باشد نه جاهلانه، زیرا گفته منطقی ممکن است مؤثر باشد، نه شانتاز و هوجوی‌گری. این بنیاد در انتشارات خود باید در هر حال از دروغ و ناسزا پرهیز کند. به گفته نظامی گنجوی:

چون‌توان راستی را درج کردن دروغی را نباید خرج کردن

برای چاپ و انتشار کتاب و رسالات نه تنها هزینه و حق‌الزحمه نمی‌خواهیم، بلکه به سبب اهمیت فوق‌العاده سودمند بودن کتاب، جایزه نیز می‌پردازیم. این بنیاد در چاپ و انتشار کتاب‌های خود به‌طور مسلم ضرر مادی دارد، زیرا کمتر از ارزش تمام شدن از کاغذ و چاپ و غیره از راه فروش درآمد دارد. شاید بعضی تصور کنند که کار ما شبیه به معامله مرحوم ملانصرالدین باشد که تخم مرغ می‌خرید دانه‌ای دو شاهی، می‌بخت و رنگ می‌کرد و می‌فروخت یک شاهی! عقیده ما بر این است که اگر در این سود، ضرر مادی و مالی می‌کنیم سود معنوی که منظور ماست می‌بریم، و آن اینکه عقیده خود را که ترویج زبان دری و تحکیم وحدت ملی و تمامیت ارضی ایران است رواج می‌دهیم. این زبان را به حساب مصارف وقف در راه ایده‌آل و هدف ملی خود محسوب می‌داریم. برای اطلاعات و توضیحات بیشتر لطفاً به تکمله منتشرشده در ابتدای کتاب‌های این بنیاد که اضافات و تفاوت‌هایی با هم دارد توجه فرمایید.

فهرست مقالات

- پیش‌گفتار ترجمه فارسی ۱۷
- مقدمه ۲۱
- کوتاه‌نوشت‌ها و شرح ویراستاری ۳۱
- بررسی حکم امیرچوپان از سال ۷۲۶ق / ۱۳۲۶م ۳۷
- عمادالدین شیخ‌الحکمایی
- ۱- مقدمه ۳۸
- ۲- منشأ سند ۳۹
- ۳- ویژگی‌های سند ۴۰
- ۳-۱- اندازه سند ۴۰
- ۳-۲- خطوط سند و فاصله‌گذاری‌ها ۴۰
- ۳-۳- خطوط مهرها ۴۱
- ۳-۴- کاغذ سند ۴۱
- ۴- مضمون سند ۴۱
- ۴-۱- متن سند ۴۱
- ۴-۲- انتساب سند ۴۲
- ۴-۳- محل صدور سند ۴۳

- ۴-۴- توقیع (تعلیقه / توشیح) ۴۴
- ۵- مشخصات و متن مُهرها ۴۵
- ۵-۱- مُهرهای روی سند ۴۵
- ۵-۲- مُهرهای پشت سند ۴۷
- ۵-۳- مُهر و مُهرگذاری در اسناد ایلخانی ۴۸
- ۶- اصطلاحات و واژه‌های خاص متن ۵۰
- ۶-۱- ترکیبات ۵۰
- ۶-۲- اضافه‌ها ۵۱
- ۷- بازسازی سند ۵۱
- ۸- پیوست ۵۳

چهار مُهر به خطِ پاگزپا و عربی بر حکم امیر چوپان در سال ۷۲۶ق / ۱۳۲۶م ۵۷

ياسوهيرو يوكانيچي

۱. مقدمه ۵۷
۲. آل تمغا به خطِ عربی به عنوان مُهر بزرگ‌ترین امیر ۶۰
۳. آل تمغای لقب *gong* به خطِ پاگزپا و عربی ۶۱
۴. قراتمغا به خطِ عربی ۶۵
۵. تأیید حکم با مُهرهای آل تمغا و قراتمغا ۶۷

شش مُهر ظُهرِ حکمِ امیر چوپان در سال ۷۲۶ق / ۱۳۲۶م ۷۵

داي ماتسويي

- مقدمه ۷۵
- مُهر اوّل (مُهر منفی، با سه سطرِ فرورفته) ۷۷
- مُهر دوم (مُهر مثبت، با دو سطرِ برجسته) ۸۰
- مُهر سوم (مُهر مثبت، با دو سطرِ برجسته) ۸۱
- مُهر چهارم (مُهر منفی، با یک سطرِ فرورفته) ۸۱

- مُهر پنجم (مُهر منفی، با یک سطرِ فرورفته)..... ۸۳
- مُهر ششم (مُهر منفی، با یک سطرِ فرورفته)..... ۸۳
- مبايعه‌نامه زمينی به زبان‌های فارسی و ترکی در سال ۶۶۰ق/ ۶۲-۱۲۶۱م..... ۸۵
- دای ماتسویی و ریوکو واتابه
۱. کلیات..... ۸۵
۲. تحلیل سندشناسانه اولیه در قرارداد فارسی..... ۸۷
۳. اهمیتِ ضمیمه ترکی..... ۸۹
۴. متن سند..... ۹۲
- ترجمه متن ضمیمه ترکی به خطِ اویغوری..... ۹۴
- حکم ترکی - فارسی میران‌شاه تیموری در سال ۸۰۰ق/ ۱۳۹۸م..... ۱۰۱
- دای ماتسویی، ریوکو واتابه و هیروشی اونو
- ۱- مقدمه..... ۱۰۱
- ۲- متن ترکی به خطِ اویغوری..... ۱۰۳
- ۲-۱- شرح کلی..... ۱۰۳
- ۲-۲- متن..... ۱۰۶
- ۲-۳- ترجمه..... ۱۰۷
- ۳- متن فارسی..... ۱۲۵
- ۳-۱- شرح کلی..... ۱۲۵
- ۳-۲- متن..... ۱۲۷
- ۳-۳- یادداشت‌ها..... ۱۲۸
- ۴- توضیحات پیوست..... ۱۳۳
- اینجو در ایران دوره ایلخانی..... ۱۳۹
- سانانه تاکاگی
- ۱- مقدمه..... ۱۴۰

- ۱۴۲ ۲- اینجو در منابع فارسی ایران دورهٔ ایلخانی
- ۱۵۰ ۳- اینجوی ایلخانان
- ۱۵۰ ۳-۱- شکل‌گیری اینجوی ایلخان در ایران
- ۱۵۳ ۳-۲- وراثت اینجوی ایلخان
- ۱۵۸ ۳-۳- اداره کردن اینجوی ایلخان
- ۱۶۳ ۴- نتیجه‌گیری
- ۱۶۹ اصطلاحات سندشناسی
- ۱۷۷ نمایهٔ کسان
- ۱۸۷ نمایهٔ جای‌ها
- ۱۹۱ کتاب‌شناسی و کوته‌نوشت‌ها
- ۱۹۱ منابع تاریخی فارسی و عربی
- ۱۹۴ منابع تاریخی چینی و مغولی
- ۱۹۵ منابع جدید فارسی
- ۱۹۶ منابع جدید خارجی (به زبان‌های اروپایی، ژاپنی، چینی، ترکی و مغولی)

پیش‌گفتار ترجمه فارسی

مجموعه اسناد بقعه شیخ صفی‌الدین اردبیلی (اسناد اردبیل) تنها مجموعه بازمانده از سده‌های میانه تاریخ ایران دوره اسلامی است. حجم قابل توجهی از این اسناد اکنون در موزه ملی ایران، بقعه شیخ صفی در اردبیل و سازمان اوقاف و امور خیریه تهران نگهداری می‌شود.

با توجه به گستردگی اسناد اردبیل در بازه زمانی ۶ تا ۱۳ هجری قمری و چندزبانه بودن برخی از آن‌ها، این اسناد نشانگر تعامل فرهنگ‌های ایرانی، اسلامی، مغولی و چینی هستند. گرچه کار بررسی و فهرست‌برداری این مجموعه اسناد در ایران از سال‌های ۱۳۷۳ آغاز شد، اما با تلاش و پی‌گیری آقای یاسوهیرو یوکائیچی از سال ۱۳۸۱ اسناد دوزبانه این مجموعه، موضوع مطالعه گروهی از متخصصان سندشناس قرار گرفت تا امکان بررسی‌های چندجانبه زبانی، تاریخی و سندشناسی اسناد چندزبانه این مجموعه فراهم گردد.

از ابتدای طرح موضوع و ایجاد این کارگروه، مدیران وقت موزه ملی ایران، همراهی‌های لازم برای پیشبرد این پژوهش‌ها را به کار بستند و تفاهم‌نامه‌هایی در این زمینه تدوین و امضا شد. پیرو این

برنامه، همهٔ امور تصویربرداری و مطالعهٔ اسناد به شکلی قانونی و ضابطه‌مند انجام گرفت.

نخستین دغدغهٔ ما و همکاران موزهٔ ملی، امکان بهره‌مندی محققان ایرانی از نتایج پژوهش‌ها بود و در قالب یکی از بندهای تفاهم‌نامه به انتشار یا ترجمهٔ حاصل پژوهش‌ها اشاره می‌شد. این موضوع مورد استقبال همکاران ژاپنی نیز بود و آنان نیز در این راستا تمام تلاش خویش را به کار بستند.

پس از انتشار بخشی از نتایج تحقیقات به صورت ویژه‌نامهٔ «اسناد چندزبانه و جامعهٔ چندقومیتی در ایران دورهٔ مغول» در مجلهٔ انگلیسی «اورینت» در سال ۲۰۱۵، که به همت مدیر محترم پروژه آقای یاسوهیرو یوکائیچی انجام شده بود، قرار شد مقالات این مجله به فارسی برگردانده و چاپ شود. فراهم‌شدن شرایط کار مدتی به طول انجامید. زمان سپری شده و بازنگری جدی مقالات توسط خود نویسندگان، عملاً نتیجهٔ کار را از عنوان صرف ترجمه دور کرد. بنابراین اگرچه اساس این کتاب، مقالات منتشرشده در ویژه‌نامهٔ مجلهٔ اورینت است، اما تمام مقاله‌های مجموعه حاضر توسط نویسندگان بازنگری، تصحیح و تکمیل شده است.

به پیشنهاد این جانب کار ترجمهٔ مقالات از سال ۱۳۹۳ توسط خانم‌ها رامینا رضوان و آزاده فکرآزاد، دوتن از دانشجویان پرتلاش و علاقه‌مند رشتهٔ ایران‌شناسی آغاز شد. مقالات ترجمه شده، با مراجعه به منابع اصلی و بررسی دقیق نام افراد، اصطلاحات دیوانی، مالی، و شناخت موضوعات تاریخی حتی‌الامکان به متن نویسندهٔ اصلی نزدیک شد. متن ترجمهٔ فارسی برای همکاران فارسی‌دان ژاپنی فرستاده شد. خانم سانائیه تاکاگی به عنوان رابط و نمایندهٔ گروه ژاپنی و همچنین سرکار خانم دکتر ریوکو واتابه بی‌تردید بیشترین زحمت را برای بازبینی مقالات، یکسان‌سازی روش ارجاع و علائم

اختصاری، هماهنگی با دیگر نویسندگانی که فارسی نمی‌دانستند و نیز یافتن بهترین معادل‌های فارسی به کار بستند. این بازیابی، اصلاح، تکمیل و ویرایش در چند مرحله توسط دوستان ژاپنی و ایرانی انجام گرفت.

همه همکاران و نگارندگان بر این تلاش بودند تا مطالب، اطلاعات و اصطلاحات تخصصی در زمینه‌های تاریخ ایلخانان، امپراتوری مغول، سلسله یوان، سندشناسی مغولی، ترکی، و عربی به زبان فارسی به‌وضوح شرح داده شود تا نتایج تحقیقات بهتر بتواند مورد استفاده پژوهشگران و علاقه‌مندان ایرانی قرار بگیرد. آوانویسی نام‌ها و اصطلاحات تاریخی مغولی/ترکی به‌خط فارسی، «علائم اختصاری و شرح ویراستاری»، و ترجمه نوشته‌های چینی و پاگزپای مهرها برای مقاله دوم، (زیر نظر نویسنده آن، آقای یاسوهیرو یوکائیچی) توسط خانم تاکاگی انجام گرفت. همچنین افزودن نمایه کسان و جای‌ها توسط مترجمان از جمله مواردی است که این مجموعه را نسبت به ویژه‌نامه مجله اورینت برتری می‌دهد. به علاوه با همکاری خانم تاکاگی و مترجمان، فهرستی از اصطلاحات سندشناسی در انتهای کتاب آمده است که بهره‌مندی از متون انگلیسی را آسان‌تر، و کار ترجمه شخصی را برای پژوهشگران آتی هموارتر می‌سازد.

قابل ذکر و سپاسگزاری است که بخشی از نتایج تحقیقات نگارندگان با حمایت مالی بنیاد تویوتا (طرح پژوهشی D09-ID-043) و بنیاد یادبود میшіما کایی‌اون در سال ۲۰۱۳م / ۱۳۹۲، و همچنین کمک‌هزینه تحقیقات علمی انجمن تروج علم ژاپن (JSPS KAKANHI) با شماره ۲۵۷۰۲۲۶، ۲۶۳۰۰۰۲۳، ۲۶۵۸۰۱۳۱ و ۲۶۲۸۴۱۱۲ صورت پذیرفته است.

نیز باید از «شعبه محفل ایران‌شناسان ژاپن»، شادروان پرفسور آقای کوئیچی هاندا، استاد ممتاز دانشگاه مطالعات خارجی توکیو یاد کنیم که حامی

و مشاور تخصصی طرح همکاران ژاپنی بود و در ۶ سپتامبر ۲۰۱۶م/ ۱۶ شهریور ۱۳۹۵ درگذشت^۱. قدردان زحمات ایشان هستیم.

همچنین لازم است تا از مدیر محترم موزهٔ ملی ایران، جناب دکتر جبرئیل نوکنده و آقای حسن‌زاده، مدیر انتشارات موزهٔ ملی که با سعهٔ صدر علاوه بر تأمین هزینهٔ ترجمه، با انتشار کتاب توسط بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار موافقت کردند، سپاسگزاری کنیم.

همچنین از هیأت محترم گزینش کتاب و به‌ویژه مدیرعامل محترم بنیاد موقوفات، جناب دکتر محمد افشین‌وفایی سپاسگزاریم که این کتاب را برای انتشار در سلسله کارهای ارزشمند بنیاد پذیرفتند.

امیدواریم این مجموعهٔ مقالات به عنوان نتایج پژوهشی یک کارگروه بین‌المللی، بتواند سندشناسی دورهٔ مغول در ایران را گامی به پیش ببرد و راه را برای انجام پژوهش‌های بیشتر و عمیق‌تر فراهم کند.

عمادالدین شیخ‌الحکمایی

دی‌ماه ۱۳۹۸

۱. نک دکتر محمدرضا نصیری، «یادداشت: به مناسبت درگذشت پروفیسور کوئیچی هانه‌دا، شمع محفل ایران‌شناسان ژاپن»، روزنامهٔ اطلاعات، ۱۴ مهر ۱۳۹۵، ص ۳؛ مژده دقیقی «اخبار: پروفیسور کوئیچی هانه‌دا، ایران‌شناس معاصر ژاپن درگذشت»، نامهٔ فرهنگستان، شمارهٔ ۵۸، زمستان ۱۳۹۴، صص ۲۵۳-۲۴۷.

مقدمه

کوئیچی هاندا^۱ و یاسوهیرو یوکائیچی^۲

هدف از مجموعه مقالات حاضر، روشن ساختن ساختار هم‌زیستی مسالمت‌آمیزی است که پشتوانه جامعه چندقومیتی ایران دوره مغول شد و تعاملات چندجانبه میان مؤلفه‌های مختلف آن جامعه را میسر ساخت. این مقالات با رویکرد تحلیلی به نسخه‌های خطی دوره ایلخانی، به‌ویژه مجموعه اسناد بقعه شیخ صفی‌الدین اردبیلی (معروف به اسناد اردبیل)، که بخش عمده آن اکنون در موزه ملی ایران نگه‌داری می‌شود، می‌پردازد. اسناد اردبیل شامل احکام سلطنتی و مکتوبات دیوانی دوره ایلخانی و دیگر سلسله‌هایی است که در سده‌های بعد در ایران و آسیای مرکزی روی کار آمدند؛ همچنین شامل اسناد شرعی و قراردادهایی است که به‌وسیله دارالقضاهای اسلامی و دیگر مراجع دولتی تولید شده‌اند. این اسناد، که بیشتر آنها مربوط به املاک و منافع طریقت شیخ صفی‌الدین اردبیلی (یعنی طریقت صفوی) است، برای تضمین حق آنان بر دارایی‌هایشان، در مرکز طریقت، یعنی بقعه شیخ صفی‌الدین

۱. Koichi Haneda استاد ممتاز دانشگاه مطالعات خارجی - توکیو

۲. Yasuhiro Yokkaichi دانشیار دانشکده علوم انسانی، دانشگاه ریکیو - توکیو

اردبیلی، بایگانی شده‌اند. این اسناد نشان‌دهندهٔ جنبه‌های گوناگون روابط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی میان حکومت‌ها و گروه‌های مختلف اجتماعی در فرمانروایی مغولان است.

همان‌طور که می‌دانید، پیش‌تر نیز از اسناد اردبیل - به‌عنوان منابع مطالعات تاریخ اقتصادی - اجتماعی در ایران دورهٔ مغول استفاده شده است (به‌عنوان مثال Minorsky 1954؛ Gronke 1982؛ Gronke 1993). همچنین محققین علاقه‌مند به تاریخ فرهنگی ایران نیز این اسناد را سودمند یافته‌اند، به‌ویژه آنکه این اسناد، امور دیوانی امپراتوری مغول، سلسلهٔ ایلخانی و همچنین دولت‌های بعد را آشکار می‌سازند که همواره چندقومیتی، چندمذهبی و دارای نظام‌های حکومتی چندزبانه (مغولی، ترکی، فارسی، عربی و دیگر زبان‌ها) بوده‌اند. گتفرید هرمان^۱ و گرهارد دورفر^۲ به دنبال مجموعهٔ مطالعات خود بر روی اسنادی که پیش از انقلاب اسلامی ایران از آنها میکروفیلم تهیه شده بود، مشخصه‌های اسناد مغولی و فارسی ایران دورهٔ مغول را به‌طور کامل روشن ساختند. از مجموعهٔ تحقیقات، سه مقاله (Doerfer 1975a and 1975b) and Hermann 1975a and 1975b) (Doerfer 1975؛ Doerfer) اهمیت خاصی دارند، زیرا نه تنها نشان‌دهندهٔ عملکرد نظام دیوانی دورهٔ ایلخانی و پس از آن دوره - در محیطی چندزبانه - هستند، بلکه پیوند جدایی‌ناپذیر امور دیوانی مغولی و فارسی را شرح می‌دهند. مطالعهٔ جامع هرمان بر بیست و هشت سند دیوانی، اسناد فارسی دورهٔ مغول (Hermann 2004)، مطالب ارزشمندی از ساختارهای اصلی، سنت‌ها و فرآیندهای آداب دبیری در ایران دورهٔ ایلخانی و پس از آن را نشان می‌دهد.

در سال ۲۰۰۹م/۱۳۸۷، عمادالدین شیخ‌الحکمایی با چاپ فهرست اسناد بقعهٔ شیخ صفی‌الدین اردبیلی - فهرست جامع این مجموعه اسناد - آگاهی

محققین از این اسناد را به‌طور چشمگیری افزایش داد. این فهرست برای اولین بار تصویری جامع از اسناد اردبیل و نقش آن را که در دهه ۱۳۵۰/م ۱۹۷۰ برای محققان خارجی غیرقابل دسترس بود، نشان داده است. اکنون به‌راحتی می‌توان به اطلاعات مورد نیاز این موضوع دسترسی داشت و به شیوه‌ای کارآمدتر به آنها پرداخت.

این مجموعه مقالات بخشی از یافته‌های پروژه بین‌المللی با عنوان «طرح پژوهشی مشترک بر اسناد چندزبانه امپراتوری مغول» و مقالاتی در باب حوزه اسناد اردبیل و مباحث مربوط به آن ارائه می‌کند. در این طرح، پژوهشگرانی از ایران، چین و ژاپن گرد هم آمدند و یاسوهیرو یوکائیچی مدیریت آن را به عهده گرفت. عمادالدین شیخ‌الحکامی و قشود چنگل^۱ به‌عنوان سرپرست زیرگروه کشور خود فعالیت می‌کنند. همچنین نگارندگان این مقالات، شامل آقایان هیروشی اونو^۲، دای ماتسویی^۳، و خانم‌ها ریوکو واتابه^۴، و سانائه تاکاگی^۵ به همراه آقایان یوکائیچی و شیخ‌الحکامی^۶ از اعضای این طرح هستند.

یکی از اهداف این طرح پژوهشی، مطالعه تطبیقی اسناد چندزبانه به وجود آمده در شرق و غرب قلمرو امپراتوری مغول است. بدیهی است زمانی که بر اسناد تولیدشده در بخش خاصی از سرزمین‌های زیر سلطه مغول تمرکز می‌شود، ارجاع به دستاوردهای پژوهشی مرتبط با این قلمرو نیز سودمند خواهد بود. اهمیت این رویکرد زمانی تأیید می‌شود که به مطالعه اسناد اردبیل پرداخته

۱. Qoşud Çenggel پژوهشگر مؤسسه تاریخ چین، آکادمی علوم اجتماعی چین - پکن

۲. Hiroshi Ono استاد دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تاجینای کیوتو - کیوتو

۳. Dai Matsui استاد دانشکده علوم انسانی، دانشگاه اوساکا - اوساکا

۴. Ryoko Watabe مدرس پاره وقت دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه توکیو - توکیو

۵. Sanae Takagi مدرس و پژوهشگر پاره وقت، دانشگاه واسه‌دا - توکیو

۶. پژوهشگر مؤسسه باستان‌شناسی دانشگاه تهران - تهران

شود؛ زیرا مطالعات اسناد مغولی، ترکی به خط اویغوری و چینی تولید شده در قلمرو حکومت مغول - یوان، به تازگی رشد چشم گیری داشته است. پژوهش های تازه بر اسناد اردبیل با یاری گرفتن از مطالعات منابع شرقی، امکان مقایسهٔ کارآمد و ثمربخش تری میان منابع غربی و شرقی فراهم خواهد آورد همچنین به درک بهتر «چندزبانی» که ویژگی متمایز حکومت های مغولی در اوراسیا است، می انجامد.

پیشینهٔ این طرح تحقیقاتی به سال ۲۰۰۳م/ ۱۳۸۱ بازمی گردد که یوکائیچی برای اولین بار در موزه ملی ایران، اسناد اردبیل ممهور به مهرهای پاگژیا و چینی را مورد مطالعه قرار داد و همزمان نخستین جلسهٔ خود با شیخ الحکامی را برگزار کرد. در سال ۲۰۰۶م/ ۱۳۸۵، یک گروه تحقیقاتی مشترک با گرد هم آمدن پژوهشگرانی از ایران و ژاپن شکل گرفت. تقریباً در همان زمان برنامهٔ تحقیقاتی دوساله ای به سرپرستی مشترک کوئیچی هاندا و یوکائیچی، با عنوان «مطالعهٔ اسناد فارسی و چندزبانهٔ ایران دورهٔ ایلخانی» در مؤسسهٔ تحقیقاتی زبان و فرهنگ های آسیا و آفریقا^۱ متعلق به دانشگاه مطالعات خارجی توکیو^۲ بنیانگذاری شد. اونو، ماتسویی، واتابه و تاکاگی به طور مداوم در سمینارهای این طرح شرکت می کردند. در سال ۲۰۰۹م/ ۱۳۸۸ گروه پژوهشی گسترده ای به همراه پژوهشگرانی از چین و با مشاورهٔ هاندا و با حمایت مالی بنیاد تویوتا^۳ تأسیس شد. نخستین جلسهٔ این گروه در مرکز مطالعات فرهنگی اوراسیایی^۴ (نام پیشین مرکز مطالعات، «تالار یادبود هاندا» است) متعلق به دانشگاه کیوتو^۵ در نوامبر ۲۰۰۹م/ ۱۳۸۸ برگزار شد. جلسات بعدی در توکیو، پکن و تهران

-
1. Institute for Languages and Cultures of Asia and Africa
 2. Tokyo University of Foreign Studies
 3. Toyota Foundation
 4. Center for Eurasian Cultural Studies
 5. Kyoto University

برگزار گردید. همایش‌های برجسته برگزارشده گروه عبارتند از: کارگاه «بررسی تاریخی اسناد چندزبانه در ایران و چین در امپراتوری مغول»^۱ در دانشگاه واسه‌دا^۲ در توکیو در سال ۲۰۱۰م/۱۳۸۹ و کارگاه بین‌المللی «مطالعه تطبیقی ابعاد ایرانی - اسلامی و مغولی - چینی اسناد اردبیل»^۳ در دانشگاه اوساکا^۴ در شهر اوساکا در سال ۲۰۱۱م/۱۳۹۰. این جلسات، موقعیت‌هایی مناسب برای پیشبرد مذاکرات درباره موضوعات مرتبط و تبادل نتایج آخرین تحقیقات صورت گرفته بود. برای مثال هر سه مقاله شیخ‌الحکمایی، یوکائیچی و ماتسویی در این مقالات بر اساس سند سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران به شماره ۲۵۰، حاصل گفت‌وگوهای این دو کارگاه بود.

بررسی اسناد اردبیل، مهم‌ترین فعالیت این طرح پژوهشی بود. اعضای طرح در سال ۲۰۱۰م/۱۳۸۸-۱۳۸۹، اسناد بایگانی شده در موزه ملی ایران و منابع مرتبط با آن را مورد بررسی قرار دادند. در همان سال، هاندا، یوکائیچی و تاکاگی به بررسی برخی اسناد مغولی و فارسی در موزه ملی ایران پرداختند که شامل بعضی اسناد منتشر نشده مهور به آل تمغا (مهر قرمز) بود. هم‌زمان با آن، تاکاگی چهار نسخه خطی صریح‌الملک (یعنی فهرست املاک طریقت صفوی) را در موزه ملی ایران و کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران مورد مطالعه قرار داد. در ۳ مارس ۲۰۱۲م/۱۳ اسفند ۱۳۹۰ با کمک شایان تقدیر شیخ‌الحکمایی، تفاهم‌نامه‌ای با موزه ملی ایران درباره پژوهش‌های مشترک بر اسناد اردبیل دوره مغول امضا شد. به دنبال این تفاهم، مجوز رسمی مطالعه و دسترسی به اسناد مورد نیاز دریافت شد و تاکنون معتبر است. پس از آن

-
1. "Historical Research on Multiple-Language Documents in Iran and China in the Mongol Empire"
 2. Waseda University
 3. "Comparative Research on Iranian-Islamic and Mongolian-Chinese Aspects of the Ardabīl documents"
 4. Osaka University

پژوهش‌های نظام‌مندی در موزهٔ ملی ایران به انجام رسید. برای مثال در همان سال، یوکائیچی و تاکاگی اسناد دیوانی دورهٔ ایلخانی و پس از آن دوره به فارسی، عربی، مغولی و ترکی را با مجوز موزهٔ ملی ایران مورد بررسی قرار دادند و برخی اسناد مغولی و ترکی ناشناخته را شناسایی کردند.

این مجموعه مقالات شامل شش مقاله است که ابعاد تازه‌ای از تاریخ سیاسی، اجتماعی یا فرهنگی ایران دورهٔ مغول و پس از آن را با مطالعهٔ اسناد چندزبانه روشن می‌سازد. همچنین این ویژه‌نامه تصحیح سندشناسانه، ترجمه و توضیحات انگلیسی کامل سه سند مهم را ارائه می‌دهد: یک سند دیوانی از دورهٔ ایلخانی، یک قرارداد خصوصی تنظیم شده با نظارت مرجع دولتی و در آخر حکمی از یک شاهزاده پس از دورهٔ ایلخانی.

سه مقالهٔ اول به یک حکم فارسی امیر چوپان از دورهٔ ایلخانی می‌پردازد. این سند حکمی با دو مهر قرمز (آل‌تمغا) به خط‌های عربی و پاگزیا است که اکنون در سازمان اسناد و کتابخانهٔ ملی جمهوری اسلامی ایران نگهداری می‌شود. اگرچه این سند به اسناد اردبیل تعلق ندارد، به دلیل ارزشش برای مطالعهٔ تطبیقی در اینجا مورد بررسی قرار می‌گیرد. شیخ‌الحکامی (۱۳۸۳) و [۱۳۸۰] این حکم را برای اولین بار در سال ۲۰۰۲م/ ۱۳۸۰ در قالب یک مقالهٔ فارسی منتشر ساخت. مقالهٔ نخست این ویژه‌نامه، نسخهٔ تجدیدنظرشدهٔ انگلیسی همان مقالهٔ فارسی است که با مباحثی تازه که حاصل جلسات طرح پژوهشی مشترک است، تجدید چاپ شده است.

مقالات دوم و سوم به بررسی برخی پرسش‌های مهم دربارهٔ همان سند آل‌تمغای مقالهٔ پیشین می‌پردازند. مقالهٔ یوکائیچی به مهر قرمز به خط‌های پاگزیا و عربی روی سند می‌پردازد. این مهر نمونهٔ خاصی از خطِ پاگزیا در متن مهر آل‌تمغا در قلمرو غربی حکومت مغول را نشان می‌دهد. علاوه‌براین، یوکائیچی

به سیر تحول و روند تغییر زبان‌ها در مُهرهای چندزبانه طی دوره ایلخانی می‌پردازد و نشان می‌دهد که تغییرات مُهرها منعکس‌کننده تغییرات اجتماعی بوده است.

در مقاله سوم، ماتسویی نوشته شش مُهر به خط‌های اویغوری و عربی پشت سند را بازخوانی می‌کند. این مُهرها راهگشایی مهم در درک امور دیوانی به مغولی، ترکی، فارسی و عربی در ایران زیر سلطه مغول هستند. با مقایسه مثال‌های مشابه از اسناد بقعه شیخ صفی‌الدین به فارسی، ماتسویی توصیفی جدید از بازخوانی نوشته‌های شش مهر ارائه می‌دهد.

مقاله چهارم مباحثه‌نامه زمینی به فارسی را با پیوست خلاصه ترکی به خط اویغوری (موزه ملی ایران، شماره ردیف ۱۸۰ و شماره ثبت ۲۵۵۸۵) مورد بحث و بررسی قرار می‌دهد. این سند به سال ۶۶۰ق/۶۲-۱۲۶۱م در دوره نخست حکمرانی مغول در ایران بازمی‌گردد. سند یادشده که برای نخستین بار در این ویژه‌نامه منتشر می‌شود، به‌عنوان برهانی برای کاربرد زبان ترکی به خط اویغوری موازی با فارسی به خط عربی در جامعه ایرانی ارزش استنادی فراوانی دارد. همکاران طرح، به‌ویژه هاندا، یوکائیچی، اونو، ماتسویی و واتابه مطالعه متن سند را بر پایه دست‌نویسی که یوکائیچی طی بازدیدش از موزه ملی ایران در سال ۲۰۰۳م/۱۳۸۲ تهیه کرده بود، آغاز کردند. یوکائیچی و تاکاگی در سال ۲۰۱۰م/۱۳۸۸ مجوز عکس‌برداری گرفتند. یافته‌های پژوهشگران با نگارش مشترک ماتسویی و واتابه با مجوز موزه ملی ایران در این مقاله منتشر شده‌اند. در متن انگلیسی مقاله چهارم، ترجمه متن و حواشی و سجلات هر دو سند فارسی و چکیده ترکی به خط اویغوری ارائه شده است.

مقاله پنجم سندی را برای اولین بار منتشر می‌کند؛ این سند یک حکم ترکی به خط اویغوری با خلاصه فارسی ظهر حکم است که توسط شاهزاده خاندان تیموری، میران‌شاه در سال ۸۰۰ق/۱۳۹۸م صادر شده است (موزه ملی ایران،

شمارهٔ ردیف ۵۰۴ و شمارهٔ ثبت ۲۵۹۲۴). اگرچه این سند مربوط به دورهٔ ایلخانی نیست، به‌وضوح آداب دیوانی و حکومتی دورهٔ ایلخانی را منعکس می‌کند که برای رسیدن به اهداف پژوهش سودمند است. ماتسویی و واتابه تصحیح‌ها، ترجمه‌ها و توضیحاتی برای متون ترکی به خط اویغوری و خلاصهٔ فارسی آن ارائه می‌دهند. اونو، یافته‌هایش از مطالعات سندشناختی اسناد فارسی و ترکی ایران بعد از مغول را در اختیار ما می‌گذارد. تصویر سند انتهای مقاله با مجوز رسمی موزهٔ ملی ایران در سال ۲۰۱۰م/۱۳۸۸ توسط یوکائیچی و تاکاگی تهیه شده است.

ششمین و آخرین مقاله، حاصل مطالعات تاکاگی با عنوان «اینجوی ایران در دورهٔ ایلخانی» بر اساس کتاب‌های تاریخی و اسناد فارسی به‌دست‌آمده از دورهٔ ایلخانی است که دربارهٔ «اینجو» (دارایی‌های خاندان چنگیزی و غیره) است. تاکاگی پس از مشخص شدن کاربرد اصطلاح اینجو در منابع فارسی از دورهٔ ایلخانی، بر اینجوی ایلخان و خاندانش تمرکز می‌کند. وی در این مقاله، دلایل وجود الگوهای متفاوتی که اینجوی ایلخان از طریق آن الگوها به ایلخان بعدی و یا به پسران و اخلاف ایلخان متوفی می‌رسید را مورد بررسی قرار می‌دهد. وی همچنین ابعاد نظام مالی دورهٔ ایلخانی را روشن می‌سازد و دیدگاه‌هایی از دگرگونی مفهوم مالکیت میان مغولان کوچ‌نشین در دنیای یکجانشین را مطرح می‌کند.

هدف از انتشار برخی از نتایج این طرح پژوهشی در مجموعهٔ حاضر، آگاهی از نقطه‌نظرات انتقادی و سازنده در راستای بهبود پژوهش‌های آینده است. امید است که شش مقالهٔ جمع‌آوری شده در این ویژه‌نامه، به روشنی نظرات راهگشایی ارائه دهد و خواننده را متقاعد سازد که تحلیل‌های تاریخی و سندشناسی از اسناد چندزبانه، می‌تواند چشم‌اندازهای نوین و تازه به تاریخ سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ایران زیر سلطهٔ مغول و پس از آن بگشاید.

در پایان نگارندگان از مجوز بلندنظرانه موزه ملی ایران برای مطالعه اسناد اردبیل و اجازه چاپ تصاویر اسناد بسیار سپاسگزارند. همچنین از بنیاد تویوتا برای حمایت مالی شان قدردانی می‌کنند.